

מקורות לשיעור א'

- 1) **אין עוד מלבדו**
- א. **דברים ד, לה** : אַתָּה הָרֵאָתָּ לְדַעַת כִּי יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד מִלְבְּדוֹ
  - ב. **תרגום אונקלוס** : אַתְּ אֶתְחַזְיָתָא לְמַדְעָאֵרִי יְיָ הוּא אֱלֹהִים לִית עוֹד בְּרַ מְנִיָּה
  - ג. **רש"י** : כשנתן הקב"ה את התורה... וראו שהוא יחידי...
  - ד. **רמב"ם יסודי התורה פ"א** : (ג) ואם יעלה על הדעת שאין כל הנמצאים מלבדו מצויים הוא לבדו יהיה מצוי ולא יבטל הוא לבטולם שכל הנמצאים צריכין לו והוא ברוך הוא אינו צריך להם ולא לאחד מהם לפיכך אין אמתתו כאמתת אחד מהם : (ד) הוא שהנביא אומר וה' אלהים אמת הוא לבדו האמת ואין לאחר אמת כאמתתו והוא שהתורה אומרת "אין עוד מלבדו" כלומר אין שם מצוי אמת מלבדו כמותו.
  - ה. **אברבנל ראש אמנה פ"כ ד"ה ואמנם מה שהביא** : ואמנם מה שהביא עוד מן התורה "אתה הראת לדעת כי יי' הוא האלהים אין עוד מלבדו" וביאר בו הרב "אין שם מצוי אמת מלבדו" אין ספק שלא בא בפסוק ההוא מלת "אמת" אבל סגנון הדברים מורים עליו כי באמרו "אין עוד מלבדו" א"א שיפורש שאין במציאות דבר אחר כי אם הש"י כי רבוי הנמצאים דבר מוחש הוא. וגם אין ראוי שיפורש שאין אלוה מלבדו כי השכלים הנבדלים נקראים "אלהים" ואיך יאמר שאין עוד אלוה מלבדו? ולכן ראה הרב שאמרו אין עוד מלבדו חוזר למה שאמר כי יי' הוא האלהים כי שם יי' יורה על חיוב המציאות והוא שם המפורש, ושם אלהים נאמר על בעל היכולה והמנהיג, וכאלו אמר שאין עוד מלבדו מצוי שיהי' מחוייב המציאות בעל היכולת הבב"ת כי מה הענין חיוב המציאות היא הפעליות המוחלטת והאמת הגמור כמו שאמרתי. ולזה אמר אין שם מצוי אמת מלבדו ושם יו"ד ה"א וא"ו ה"א הוא המורה על האמת.
  - ו. **כלי יקר שמות ז, יז** : נאמר במכה ראשונה של סדר באח"ב (ברד ארבה חושך בכורות) למען תדע כי אין כמוני בכל הארץ. רוצה לומר אין עוד מלבדו ית' איזו רשות אחר, מכלל שפרעה טען שיש עוד אלוה אחר.
  - ז. **תקוני זהר פח, א** : אין עוד מלבדו בלא פרוד בלא שיתוף כלל.
  - ח. **סנהדרין סז ע"ב** : אין עוד מלבדו אמר רבי חנינא אפילו לדבר כשפים.
  - ט. **ספר דעת ותבונה** (בן איש חי) **א – מב** : "אתה הראת לדעת וגו' אין עוד מלבדו", שפירשוהו ז"ל (סנהדרין סז ע"ב), "אפילו לדבר כשפים". והיינו, כי הנה כשאנו אומרים שהקב"ה הוא אחד, אינו די שנבין שהוא אחד במציאותו, דהיינו שאין מצוי מוכרח אלא הוא, ושאיין בורא אלא הוא, אבל צריכים אנו להבין עוד, שאין שום שליט ומושל אלא הוא; ואין מנהיג לעולמו או לשום בריה בעולמו אלא הוא; ואין מעכב על ידו, ואין מונע לרצונו, וזהו ששליטתו יחידית וגמורה.
  - י. **של"ה ספר ויקרא פרק תורה אור מספר תורת כהנים י** : כי אין עוד מלבדו ואין שום דבר זולתו יתברך.
  - יא. **לקו"ש ח"ל ע' 158** : כי האמונה האמיתית באחדותו ית' היא לא (רק) שאין עוד אלוה מלבדו, ח"ו, אלא שאין עוד שום מציאות בלעדו ית', כי אמיתית המציאות של כל נברא הוא רק ה"דבר השם" המחייבו ומהוהו מאין ליש תמיד.
  - יב. **לקו"ש ח"ל ע' 29** : נתגלה בפנימיות התורה אופן עמוק יותר באחדותו ית' (מיוסד על ביאור הזהר וארא כה, א. הובא ונת' בסהמ"צ להצ"צ מצות אחדות ה'. ועוד בענין "ה' הוא האלקים"),

עד שלא רק שאין לשום דבר איזו שליטה שהיא מלבדו ית', אלא עוד זאת, שאין שום מציאות מלבדו [ראה תניא ח"ב פ"ו (פ, ב). סהמ"צ להצ"צ שם פ"ג. ובכ"מ. וראה גם של"ה בתחלתו בית הבחירה (כת, סעי"ב). ועוד]. וזהו הפירוש ב"אין עוד מלבדו", שאין שום מציאות בלעדו ית'.

יג. וראה גם לקו"ש חכ"ד ע' 36 ואילך. וראה מ"מ בהארה 46; לקו"ש חכ"ט ע' 26 ואילך; מאמרים מלוקט (תו"מ) ח"ג ע' 342.

2) ענין הצמצום

יד. **תורת שמואל תרכ"ט ד"ה מי כמוכה ע' קנה ואילך:** ...אם נאמר שמציאות העולם וכל מה שנברא הוא מציאות, דא"כ מהו שנברא בששת ימי בראשית, שאם נאמר שזהו רק מה שנדמה לנו א"כ מהו שכתב בראשית ברא הלא לא נברא כלל כ"א שנדמה לנו, לכן בהכרח לומר שנמצא העולם ליש ודבר, וכדמות ראי' לזה ממארז"ל במשנה ספ"ז דסנהדרין (משנה יא) שנים לוקטים קשואין אחד לוקט חייב ואי לוקט פטור. העושה מעשה חייב האוחז את העינים פטור. ואם נאמר שלא יש מציאות העולם כלל מפני מה העושה מעשה חייב הלא אינו עושה בהכישוף שלו כלל מאחר שלא יש קשואין כלל כ"א נדמה לנו שזה קשואין כו', אשר מטעם זה האוחז את העינים מאחר שבאמת אינו עושה ה"ה פטור כו', ואם נאמר שאם לא יש מציאת העולם כלל הרי גם הסקילה אינה כלל, נמצא שלא יש שכר ועונש ולא יש תומ"צ שזה אי"א כלל, אלא הענין הוא דבאמת מציאת העולם הוא מציאות, רק שלכל דבר ודבר מפרטי הנבראים דבי"ע יש שורש ומקור למעלה, ותחלה משתלשל מן מקורו בדרך השתלשלות המדרגות, ואח"כ בדרך בריאה יש מאין היינו שבחי' המהוה מסתתר מן הדבר המתהוה, אבל אם הי' מתגלה דבר המהוה על הדבר המתהוה הי' נעשה מן הדבר הנתהוה אין ואפס ממש, והמופת לזה שהרי גם המלאכים שהם שכלי' נבדלים והם הנבראים הגדולים שעליהם נאמר מה גדלו מעשיך וכנ"ל הנה ארז"ל הושיט הקב"ה אצבעו הקטנה ביניהם ושרפם, פי' שכאשר נתגלה עליהם יותר מהחוק הקצוב להם נתבטלו לגמרי, וכ"ש כשהי' מתגלה על שארי הנבראים הי' נעשה מהם אין ואפס לגמרי, וא"כ גם בעת אשר אינו מתגלה עליהם והרי הם נמצאים ליש ודבר מ"מ אינם מציאות אמיתי, והראי' לזה מנהרות המכזבים שמכזבין אחת בשבוע היינו אחת לשבע שנים הרי הם פסולים לקידוש מי חטאת, והגם שכעת הם הולכים בטוב רק מאחר שאחת לשבע שנים נפסק הילוכן הם פסולים גם בעת שהולכים, וא"כ הלא ארז"ל שית אלפי שני הוי עלמא וחד חרוב שנמצא אחת בשבוע הם מכזבים ונפסקים, לכן גם בעת אשר העולם נמצא הוא ג"כ אינו מציאות אמיתי, ומה גם אשר ברצות הבורא יוכל להתגלות דבר המהוה על הדבר המתהוה ויהי' אין ואפס מהכל כו'.

וז"ש הרמב"ם ע"פ והי' אלקים אמת, הוא לבדו האמת ואין לאחר אמת כאמיתתו כו' וזהו אין עוד מלבדו, שאין שם אמת מצוי מלבדו כמותו. (וראה גם המשך תרס"ו ע' תלב; המשך תער"ב ח"ב ע' א'קמב; סה"מ תרמ"ג-ד ע' צה; סה"מ תשי"א ע' 8 ועוד).

טו. **עץ חיים שער א ענף ב:** דע כי טרם שנאצלו הנאצלים ונבראו הנבראים היה אור עליון פשוט ממלא כל המציאות ולא היה שום מקום פנוי בבחי' אויר ריקני וחלל אלא הכל היה ממולא מן אור א"ס פשוט ההוא ולא היה לו בחי' ראש ולא בחי' סוף אלא הכל היה אור א' פשוט שוה בהשוואה א' והוא הנק' אור א"ס. וכאשר עלה ברצונו הפשוט לברוא העולמות ולהאציל הנאצלים להוציא לאור שלימות פעולותיו ושמותיו וכנוייו אשר זאת היה סיבה בריאת העולמות כמבואר אצלנו בענף הא' בחקירה הראשונה. והנה אז צמצם את עצמו א"ס בנקודה האמצעית אשר בו באמצע אורו ממש (אמר מאיר בערכינו אמר הרב זה וק"ל) וצמצם האור ההוא ונתרחק אל

צדדי סביבות הנקודה האמצעית ואז נשאר מקום פנוי ואויר וחלל רקני מנקודה אמצעית ממש.

טז. **תורה אור וירא (יד, ב):** והנה הצמצום היה באור א"ס דהיינו שהאור נכלל במאור כי לפי שאין העולמות יכולים לקבל גילוי אוא"ס כמו שהוא בעצמותו, והיו בטלים במציאות ממש כו', לכך צמצם האור שיוכלל במאור (להיות רק בכח ולא בפועל) ויתעלם בו שלא יהיה גילוי האור רק המאור (אבל במאור שהוא א"ס עצמו לא שייך צמצום ח"ו ולא העלם ואדרבה המאור הוא בהתגלות ולכן אפילו תנוקות יודעים שיש שם אלוה מצוי כו' אף שאין בהם השגה ותפיסה איך ומה לפי שאין בהם גילוי האור שמ"מ המאור עצמו הוא נמצא למטה כמו למעלה) ולכן נק' צמצום זה מקום פנוי וחלל כו' פ"י שהוא חלל וריק מן האור שאין בו אור והתגלות כלל אלא נשאר בכח במאור וכמשל הנפש שבבואה לגוף נראה גילוי החיות שבה שמחיה את הגוף אבל קודם בואה לגוף אע"פ שיש בה כח החיות להחיות את הגוף בהתלבשותה בו מ"מ הרי החיות ההוא בכח ולא בפועל כ"ז שלא נתלבשה עדיין בגוף להחיות ולהוציא גילוי החיות מכח אל הפועל ומההעלם אל הגילוי. וכן איש חכם שכשהחכמה שלו היא בבחי' התפשטות לזולתו או אפילו לעצמו דהיינו בשעה שעוסק בה אזי היא בבחי' גילוי שנראית ונגלית חכמתו לזולתו או לעצמו אבל בעידנא דלא עסיק הרי חכמתו רק בכח הנפש דהיינו שיש בכחו להשכיל אם יעסוק בהשכלה אבל לא באה לידי גילוי מכח אל הפועל וכן כח הראי' שבעין שאף שאם יסתום העין יש לו כח הראי' בשלימות מ"מ לא בא לידי גילוי להיות העין רואה ממש עד שיפקח עיניו וכן כח ההילוך שברגל וכיוצא בזה בשאר החושים שבכל האברים כו'. ועד"ז יובן למעלה בבחי' הצמצום באוא"ס שהאור והגילוי נתצמצם ונתעלם להיות רק בכח המאור ולא בפועל. וה"ז נק' מקום פנוי וחלל לגבי האור שלא נשאר אור וגילוי. ואף שבאמת אינו מקום פנוי לגמרי ח"ו שהרי המאור ממלא את כל החלל. שבמאור עצמו לא שייך צמצום והעלם ח"ו והאור הוא בכח כו'. אעפ"כ לפי שהמשיל האריז"ל את הגילוי וחיות הנמשך מא"ס והתהוות ע"ס חכמה בינה כו' בשם אורות שהם כמו אור וזיו היוצא משמש ומאיר כו'. לכך קרא להצמצום מה שנכלל האור במאור בשם מקום פנוי שהוא התעלמות האור והתעלמות זו היא העדר האור עד שאינו עולה בשם כלל להיות נק' בשם חכמה ואפי' חכים ולא בחכמה ידיעה כו' (שאינו ניכר מורגש אפי' בכח).

יז. **לקו"ת שלח לו, ד:** בריבוי ההשתלשלות נתהווה מזה צמצום גמור והעלם גדול שנתעלם בחי' כח האלקי המחיה את העולם ונתלבש בלבושים רבים ועצומים כי עולם הוא מלשון העלם כנודע... [וראה לקו"ת במדבר ה, ג (ע"פ קה"ר פ"ג, יא ג)]. וראה תקו"ז תמ"ב. ס' הבהיר ס"י (ח) (הובא בשלי"ה מס' שבועות קפה, סע"ב). ובביאורו"ז להצ"צ ע' שנה: עולם לי העלם כמארז"ל (פסחים נ, א) ע"פ (שמות ג, טו) זה שמי לעלם (לשון העלם ש)לא כמו שנכתב כו'.

3 תוצאות הענין

יח. היום יום כ"ה תמוז:

There are two characteristic expressions in Chassidus:

(a) A Jew recognizes G-dliness and senses the supra-natural. He needs no proofs for these.

(b) A Jew neither wants nor is able to be sundered from G-dliness.

The truth is that these two expressions are one and the same: A Jew recognizes G-dliness and senses the higher-than-natural, and that is why he neither wants nor can he be torn away from G-dliness.

יט. **לקוטי שיחות כרך לד ע' 112:** וכידוע הסיפור מאחד מגדולי חסידי אדמו"ר הזקן (ר' בנימין קלעצקער), בעל עסקים במסחר עצים, שפעם כשעשה חשבון במו"מ הסחורות כו', הרי בהגיעו לכתובת ה"סך-הכל" של כל החשבון – כתב: "אין עוד מלבדו". מובן וגם פשוט, דזה שהחסיד הנ"ל כתב כן הוא מפני שככה הרגיש באמת, שזהו הסה"כ של העסק שעשהו בפו"מ, והיינו, שהענין ד"אין עוד מלבדו" הי' חדור בכל מציאותו ובכל עניניו, ולכן בשעה שהגיע לה"סך הכל" בעניני מסחרו – כתב האמת (לאמיתו) "אין עוד מלבדו".

ובעומק יותר – ובהקדם השאלה: מאחר שהענין ד"אין עוד מלבדו" הי' חקוק תמיד על לבו של החסיד הנ"ל – מדוע כתב זה רק בשורה האחרונה של החשבון, ואילו בשורות הקודמות רשם פרטי המספרים והסחורות כו' כרגיל! – הי' לו לכתוב זאת בכל שורה ושורה (במקום מספרי הסחורות כו')!

והביאור בזה – דאדרבה, זהו החידוש (בסיפור הנ"ל): ודאי הדבר שכאו"א מבני"ש (שבחזקת כשרות הם) ביכלתו להרגיש ש"אין עוד מלבדו", ע"י שיתבונן היטב איך ש"כל הנמצאים כו' לא נמצאו אלא מאמתת המצאו" וכיו"ב. אמנם להכרה זו יכול הוא להגיע בשעה שהוא מתבונן כו', בזמן התפלה והלימוד, בהיותו פרוש ומובדל מעניני העולם; אבל כאשר האדם עסוק בעניני מסחר כו', שע"פ טבע העולם הם מעלימים ומסתירים על מציאותו יתברך, קשה לו להרגיש אז את הענין ד"אין עוד מלבדו".

וזוהי ההדגשה בסיפור הנ"ל, שהחסיד הי' אז, ע"פ הציווי להתעסק בפרנסתו, במצב שכתב כל פרטי חשבונותיו בדיוק כו', היינו שעיסוקו אז לא הי' בעניני התבוננות בגדלות האל כו', אלא בעניני מסחר, אלא שלהיותו כולו חדור בהכרה ד"אין עוד מלבדו", הרי גם תוך עשיית חשבון זה באה ההכרה לגילוי גמור במסקנת החשבון, שה"סך הכל" והתכלית של כל מסחרו ועניניו הוא – "אין עוד מלבדו".